

İslâm Ceza Hukukunda Suç Kavramı

Sait Ramazan TİYEK*

*Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Hukuku Anabilim Dalı

(saitramazantiyek67@gmail.com)

(Geliş Tarihi: 25 Aralık 2023, Kabul Tarihi: 15 Ocak 2024)

ATIF/REFERENCE: Tiyek, Sait Ramazan. (2024). İslâm Ceza Hukukunda Suç Kavramı. *International Journal of Advanced Natural Sciences and Engineering Researches*, 8(1), 17-22.

Özet Ceza hukuku, bilimler arasında kendisine ait kuralları, işleyişi ve uygulandığı alanlarla insanları ve onların yaşadığı çevreyi yakından etkilemektedir. Diğer bilimlerde olduğu gibi, ceza hukukunda da kullanılan kavramlar, onun etkinliğinde ve anlaşılmasında önemli bir yer işgal etmektedir. Suç ve ceza kavramları da bunlar arasında olup, bu kavramların, mahiyetlerinin açık ve anlaşılır; sınırlarının ise, belirli olması esaslı bir yer teşkil etmektedir. Bu çalışmamızda, İslâm hukukunda genel olarak, işlenilmesi hâlinde sonucunda cezaî müeyyide bulunan şer'î yasaklar olarak belirtilebilecek olan suç kavramının mahiyeti üzerinde durularak, değerlendirmesi yapılmış, mukayese imkânı için eski Yunan ve Roma hukuklarında suç anlayışı ve Türk ceza hukukunda çeşitli suç tariflerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler – Suç, Ceza, İslâm Hukuku, Ahlâk.

I. GİRİŞ

Toplumsal yapının oluşturulması, onun şekillendirilmesi ve bu yapının sürekliliğinin sağlanmasında toplumda uygulanan kuralların etkin rolleri bulunmaktadır. Belirtilen kurallardan toplumda belirgin olarak görülenlerinden birisi ise, hukuk kurallarıdır.

Kâinata denge yasaları olduğu gibi, insanların da hak ve yükümlülüklerinin çerçevesini belirleyen, adalet dengesini sağlayan sınırlar bulunmaktadır. Bu sınırların aşılması, haksızlık teşkil eden fiilleri oluşturmaktadır. Bu fiillerden bazıları ise, hukuk kuralları çerçevesinde suç olarak kabul edilerek cezaî müeyyidelere bağlanmıştır.

Hukuk kuralları, bir taraftan toplumsal yapının oluşturulması ve onun korunması işlevlerini görürken, aynı zamanda insanın, bireysel olarak da inkişâfında yapısal işlevleri bulunmaktadır. Çünkü insanın inkişâfı, toplumun da gelişiminin anahtarını oluşturmaktadır. İnsanın ve toplumun gelişiminin sağlanması, evrensel düzeyde ihtiyaç duyulan her

alanda dengeli prensiplerin ortaya konulmasına bağlıdır.

Zaman içerisinde hukuk kuralları, bir taraftan toplumsal yapıyı etkilerken, diğer bir taraftan da toplumda kabul edilen temel değerlerin de o toplumda uygulanan hukuksal yapının değişmesinin sebebini teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Toplumda korunması esas olan değerlerin ihlâlleri durumunda bunlardan bazıları suç olarak kabul edilerek, bunları işleyenlere yönelik çeşitli cezaî müeyyideler ortaya konulduğu, tarihsel süreç içerisinde hukuk sistemleri arasında çeşitli benzerlikler ve farklılıklar bulunduğu, zaman zaman toplumların yaşam koşulları ve kültürlerinin hukuku etkilediği; hukukun da toplumu şekillendirmede etkin bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

II. Eski Yunan ve Roma Hukuklarında Suç Anlayışı

Eski Yunan hukukunda, başlangıçta fiiller bakımından kısas esasını benimsenmiştir. Mesela, adam öldürmenin cezası idamdı. Öldürme, kasten

işlenmemişse, suçlu siteden bir yıl sürülür ve ölenin yakınlarına fidye verirdi. Drako Kanunu ise, çalanın ölümünü dahi câiz görmekteydi. Ancak, malın değeri düşükse, aynen iade ve para cezası yeterliydi. Sonraları kısas esasına daha az yer verilerek, yasalarla uzlaşma bedeli düzenlenmiştir. Zaman içinde suçun karşılığı olarak intikama ve cebir kullanmaya yer vermemeye çalışılmıştır. Nihayet bu dönemde, hayvanların da cezalandırıldığı görülmektedir. Bu da ceza hukukunda henüz kusur ilkesinin keşfedilmemiş olması sebebiyledir [1].

Roma hukukunda ise, ilk dönemlerde delictum (haksız fiil) alanında zarardan sorumluluk için sorumlu tutulmanın davranış ile zarar arasında nedensellik bağının yeterli olduğu kusursuz sorumluluk ilkesi geçerliken, Krallık Döneminin ortalarından başlayarak, kusur sorumluluğuna doğru bir gelişim gösterdiği, bu sorumluluk, ilk önce dolus (kast) olarak gelişmeye başladığı, Klasik Dönem hukukçuları tarafından ise, culpa'nın (ihmâlin, sorumluluğun bir unsuru olarak geliştirildiği belirtilmektedir [2]. Roma hukukunda ihmâl de ağır ve hafif ihmâl olarak ikiye ayrılmaktadır [3].

Roma hukukunda genel bir haksız fiil kavramından ve öğelerinden söz edilemez, ancak uis civile'nin [4] ayrı ayrı hükme bağladığı haksız fiiller için öngörülmüş olan koşullardan genel bir haksız fiil kavramına ulaşmak ve öğelerini belirleme imkânı bulunmaktadır. Bu öğeler: İşlenen fiilin hukuka aykırı olması, bu fiilin sonunda bir zararın meydana gelmesi, meydana gelen zararın işlenen fiilden doğmuş olması ve hukuka aykırı zarar doğuran fiili işleyen kimsenin bu fiilden sorumlu tutulabilmesi olarak belirtilebilmektedir [5].

Kasıtlı ve kasıt olmaksızın işlenen suçlar olarak ayırımın yapılması da Roma ceza hukukunda sorumluluğun saptanmasında dikkate alınmıştır [6]. Roma hukukundaki taksimde özel suçlarda takibat mağdur tarafından yapılarak, yargılama usûlü özel hukuk kurallarına tabi olup, ceza mağdur adına verilmekte ve tazminatı suçun mağduru almakta, kamusal suçlarda takibat ise, tüm vatandaşlara ait olmakta ve yargılamada ceza usûlü kuralları uygulanmaktaydı [7].

Roma ceza teşkilâtı ve ceza hukuku, imparatorluk devrinde dahi inkişafın yüksek derecesine çıkamamış, bütün cürümlerin mahiyeti, unsurları, nitelikleri ve bu cürümlere

tekabül eden cezaların mahiyetleri kanunlarda açık bir şekilde tespit edilmemiş, kanunların noksanlıklarını tamamlayan imparator ve Senato'nun olduğu, ancak bu tamamlama kanun koyma yoluyla değil; muayyen bir maznun lehine veya aleyhine idarî müdahale şeklinde olmuştur [8].

III. Türk Ceza Hukukunda Suç Kavramı

Türk Ceza Kanunu'nda, suçun tarifi verilmemiş olup, hangi fiillerin suç oluşturduğu gösterilmiştir. Öğretide ise, suç hususunda çeşitli tarifler yapılmıştır. Sulhi Dönmezer-Sahir Erman, suçu; "sorumlu bir kimse tarafından müspet veya menfi bir hareketle meydana getirilen ceza tehdidini taşıyan bir kanunda yazılmış tarife uygun ve hukuka aykırı olan bir fiil" [9] olarak tanımlamışlardır. Bu tanımda, suç, sorumlu kişinin hukuka aykırı fiilinin özellikleri verilerek yapılmış olup, sorumlu olmayan bir şahsın, işlediği fiilin suç tanımına girmediği anlaşılmaktadır.

Hakan Hakeri, suçu, "kanunun bir ceza hukuku yaptırımı ile karşıladığı fiil" [10] "karşılığında ceza yaptırımı öngörülmüş haksızlıklar" [11] olarak belirtmiştir. Bu ifadeden, kanunun yaptırımı bağlamadığı fiillerin suç olarak kabul edilemeyeceği anlaşılmaktadır.

Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, suçu, tipe (yasal tanıma) uygun, hukuka aykırı, kusurlu insan davranışı olarak tarif etmişlerdir [12]. Bu tanımdan, suçta yasal tanıma uygun ve hukuka aykırılık olarak anlaşılan maddî unsurların ve bu unsurların gerçekleşmesini sağlayan insan davranışının ise kusurlu olmasının arandığı anlaşılmaktadır.

İzzet Özgenç, suçun, toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin açık ve bilinçli bir ihlâli veya en azından bu değerleri korumaya matuf kurallara özensizlik niteliği taşıyan insan davranışları olduğunu ifade ederek, hukuk kuralının temelinde değer yattığını; bir fiilin suç olarak tanımlanmasıyla bir veya birden çok hukuki değer koruma altına alınmış olabileceğini, meselâ; hırsızlığın, kişinin malvarlığı hakkını korumaya yönelik olarak öngörülmüş bir suç olduğunu; buna karşılık, yağma suçu ise, kişinin vücut dokunulmazlığını, hem irade hürriyetini, hem de malvarlığı hakkını ihlâl eden bir suç olduğunu; keza, dolandırıcılık suçu ile hem kişinin karar verme hürriyeti, hem de malvarlığının ihlâl edildiğini; hukuki değerlerin kendi aralarında bir

derecelendirmeye tabi tutulduğunu; meselâ; kişinin hayatına ve vücut dokunulmazlığına (mahremiyetine) karşı işlenen suçların, kişinin şerefine, haysiyetine karşı işlenen suçların ve kişinin malvarlığına karşı işlenen suçların kendi aralarında düzenlemeye tabi tutulmuş olduklarını belirtmiştir [13]. Buna göre, suçla ilgili bu belirlemede, suçun, korunan hukukî değerlerin bilinçli veya özensiz olarak işlenen fiille, ihlâli olarak ele alındığı anlaşılmaktadır.

IV İslâm Ceza Hukukunda Suç Kavramı ve Mahiyeti

İnsanın ve toplumun inkişâfının sağlanması, bunun için ihtiyaç duyulan her alanda ölçülü kuralların bulunmasına da bağlıdır. Bu kurallar, aynı zamanda toplumsal düzen ve dengenin sağlanması için de esaslı bir yer teşkil etmektedir. Bu esasların sağlanması için de bazı araçların bulunması gerekmektedir. İslâm hukukunda bu hususta çeşitli araçlar bulunmaktadır. Bunlarla insanların ihtiyaçları karşılanırken, bazı zamanlarda ortaya çıkan meselelere yönelik de sınırlamalar getirilmiştir. Bunlardan birisi de bir kısım değerlerin korunması için haksızlık teşkil eden bazı fiillerin suç olarak kabul edilerek, onlara karşılık cezalarla sınırlamaların getirilmesidir. İslâm hukukçuları arasında, suç anlamını karşılamak üzere cürüm veya cinayet kelimelerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Cürüm kelimesi *lügatta*, “kazanmak, kesmek, “günah, saldırma, haksızlık, ihlâl etme” [14] mânalarına gelmektedir.

Cürüm kelimesi çeşitli türevleriyle, Kur’ân-ı Kerîmde de geçmektedir. “...Bir topluluğa olan nefretiniz size kesinlikle cürüm işlettirmesin (sizi adaletsizliğe/günaha/suçta sevk etmesin). Âdil davranın. Bu takvaya (Allah’a karşı sakinmeye) en yakın olandır...”[15] olarak geçen âyet-i kerîmede, bir kavme karşı kininiz adaletsiz davranarak, sizi günaha sürüklemesi belirtilmiş olup, bu nedenle hakka, doğru yola ve adâlete muhalif olarak işlenen şeylerin bütünüyle ilgili cerime (suç/günah) kelimesinin kullanılması uygundur [16]. Başka bir ayet-i kerîmede, “Muhakkak cürüm işleyenler, inananlara gülüyorlardı.”[17] buyrulmuştur. Burada cürüm işleyenlerin, günah işleyen inkâr edenler oldukları anlaşılmaktadır.

Cürüm kelimesi, ıstilahtaki genel anlamında, “hatîe” (suç, günah, kusur, hata), “ma’siyet” (günah, isyan, suç), “ism” (günah, kötülük, suç) gibi başka

lafızların mânalarını da karşılamaktadır. Bu da doğrudan uzaklaşmak, sorumluluğun oluşması, itaat etmeye muhalefet anlamları etrafında dönmektedir [18]. “Hatîe” (suç, günah, kusur, hata), “ma’siyet” (günah, isyan, suç), “ism” (günah, kötülük, suç) kelimelerinin tamamı da nihayetinde emir ve yasakladığı şeyler hususunda Allah’u Teâlâ’ya isyan mânasında birleşirler. Bu isyanın cezası, dünyevî veya uhrevî olsa da farksızdır. Ancak, fukahâ, mâsiyetleri (isyan, karşı, çıkma, itaat etmemeyi) hüküm verme yetkisi ve Şârî’in (Kanun koyucu olan Allah Teâlâ’nın) dünyevî karar vermesini dikkate alarak, cezasını mahkemenin uyguladığı mâsiyetleri, cürümler (cerâim) kelimesiyle ile adlandırmıştır [19].

Cerîme (suç) kelimesinin, İslâm ceza hukuku alanında, özel mânaya gelebilecek şekilde tarifleri yapılmıştır. Bir tarife göre, “Allah’ın had ya da ta’zir cezasıyla men ettiği şer’î yasaklardır.” [20]. Bu tarifte, suçlar had ve ta’zir olarak iki gruba ayrıldığı ve bunların yasaklanmalarının şer’î özellikte bulunduğu vurgulandığı anlaşılmaktadır.

Başka bir tarifte, cerime (suç), Allah’ın yasakladığını yapma; emrettiğine ise, itaat etmemedir. Umumî bir ifadeyle ise, Allah’ın hükmü şer’î olarak emrettiğine karşı gelmedir [21]. Bu tarifte suç, genel bir çerçeveden ele alınarak, şer’îlik özelliğine de vurgu yapılmıştır.

Belirtilen tarifler incelendiğinde; İslâm hukukunda yasakların, şer’î olmaları vasfının bulunmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Şer’î yasaklar (mahzûrât) ise, ya yasaklananın yapılması; ya da yapılması emredilenin yapılmamasıdır (terkidir) [22]. Yapılması yasaklanan (muharram) fiilin işlenmesi veya terk edilmesi yasaklanan fiilin terkedilmemesi üzerine de ceza bulunmaktadır. Buna göre, eğer bu fiillerin yapılması üzerine ceza bulunmamahtaysa, suç (cerîme) da olmaz [23]. Tarifte geçen had ise, Allah Teâlâ’ya ait mukadder (miktarı belirlenmiş) cezadır[24]. Had cezaları, zina gibi Allah hakkı veya kazf gibi insanî hak olarak gereken şer’an miktarı belirlenmiş olan cezalardır. Onlar, sınırlar olarak da isimlendirilir. Çünkü Allah’u Teâlâ onu takdir edip, sınır koymuştur. Herhangi bir kimsenin, onu aşması câiz değildir. Allah’u Teâlâ, “Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, kendisine zulmetmiş olur.”[25] buyurmuştur. Had cezası konusunda onun, iğrenç fiilleri engellediği sebebiyle, lügatta, önleme mânasına geldiği için de

onun had olarak isimlendirildiği de belirtilmektedir [26]. Hadler, yasak olanın işlenmesinden ve emredilenin terkedilmesinden caydırmak için Allah'ı Teâlâ tarafından konulmuş önleyicilerdir. Allahu Teâlâ haramlardan menetme ve emrettikleri (farzlara) uyulması için utanç verici olan cezadan korkutma ve onunla cehalet sahibini cezanın eleminden sakındırarak bu engelleyici olan hadleri koymuştur. Böylece maslahat (fayda) daha genel ve teklif de mükemmel bir şekilde olmuştur. Allahu Teâlâ, “ Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” [27]. Buyurarak, cehaletten kurtuluş ve delâletten doğru yolu gösterme, isyandan vazgeçirme ve itaat etmeleri hakkında Peygamber (s.a.v.)'i göndermiş olduğunu belirtmiştir [28].

Tarifte belirtilen ta'zîr ise, yeryüzünde fesadın uzaklaştırılması (defedilmesi/giderilmesi) ve şerrin (kötülüğün, fenalığın, adaletsizliğin, günahın) önlenmesi için takdiri veliyyu'l-emre (hâkime, yöneticiye) bırakılmış cezadır [29]. Ancak, bu cezalar da meşrû sınırlar içerisinde verilebilecektir.

Buna göre, İslâm hukukunda bir fiilin suç olup olmadığının belirlenmesinde şer'îlik özelliğinin olmasının gerektiği, suçun işlenmesi karşılığında uygulanabilecek cezanın yargılama sonucu verilebileceği ve cezanın mahiyetinde, elem vericilik özelliğinin olduğu, insanların onu işlemesinin engellenmesinin sağlanması konusunda caydırıcılık fonksiyonunun bulunduğu ve yapılması emredilen veya terki yasaklanan fiillerin suç olarak belirlenmesinde ise, bireysel ve toplumsal maslahatların önemli bir yer teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır.

İslâm hukuku kaynaklarında, suç kavramına denk gelecek şekilde cinayet kelimesinin de kullanımına rastlanmaktadır. Peygamber (s.a.v.)'in, “İyi bilin ki ! Suçlu, sadece kendisi aleyhinde suç işler...”[30] olarak belirttiği hadisinin metninde geçen, “cân” kelimesi, suç işleyen manâsında, isim olarak; “yecnî” kelimesi de “suç işler/işliyor” manâsında, fiil olarak geçtiği anlaşılmaktadır. Cinayet kelimesiyle ilgili fıkıhta aşağıda belirtildiği gibi çeşitli tarifler yapılmıştır. Bir tarife göre, cinayet, nefse ve mala yönelik bütün saldırı (ihlâl/tecavüz/haksızlık) fiilleridir. (Buna göre,) mala yönelik olan gasp, hırsızlık, itlaf ve hıyânet de cinayet olarak isimlendirilir. Ancak, örfte bedene yönelik teaddî'nin (saldırı/ihlâl/tecavüz/haksızlık) onda hâsıl olduğu şeyle sınırlanmıştır [31].

Başka bir tarife göre cinâyet, zarar içeren her mahzurlu (yasaklanan/sakıncalı) fiildir. Bu fiil, kimi zaman kendi nefsi üzerine, kimi zaman da başkaları haklarında olur. Diğerleri haklarında olan cinâyet, can, organ, ırz ve mal üzerinde olur. Can üzerindeki cinâyete, öldürme asma ve yakma isimleri verilir. Organlar (taraf) üzerinde olana koparma, kesme veya şecca (başı yarma, deriyi yarma) olarak isimlendirilir [32]. Bu tarife göre, cinâyet kavramının kapsamı daha geniş kabul edilerek, öldürme, yaralama, ırza ve mala yönelik yasak fiillerin girdiği anlaşılmaktadır.

Diğer bir tarifte cinâyet, ister nefis (can) veya isterse malla ilgili olarak şer'an yasak edilmiş fiil olup, fâkihlerin ıstılahında ise, canlar ve etrâf (insanın kol, bacak gibi organlarıyla ilgili) ile ilgili olarak tahsis edilmiş olup; gasp ve hırsızlık ise, mal ile sınırlanmıştır. Öldürme, ruhun teslim edilmesine (ölmeye) tesir eden fiildir [33]. Buna göre, cinâyet kelimesinin kapsamına, bedenlere yönelik teaddî'nin (saldırı/haksızlık/tecavüz) girdiği [34] anlaşılmaktadır.

Başka bir tarifte ise, cinayet, muahezeyi gerektiren, insanların nefislerine, uzuvlarına, kuvvetlerine, mallarına ve ırzlarına yönelik herhangi yasak bir fiildir. Ayrıca, hayvanların ve eşyanın verdiği zararlarla onlara verilen zararlar da cinayet terimi ile ifade edilmiştir.[35] Ancak, İslâm hukuku kaynaklarında, cinayet kelimesi, anlam daralmasına uğramış olarak, daha çok cana ve vücut bütünlüğüne yönelik suçları belirtmek için kullanılmıştır[36]. Fukahânın (İslâm hukukçularının) bazıları ise, hadler ve kısas suçlarını, cinayet olarak isimlendirmişlerdir [37].

Ayrıca fıkıh kitaplarında, belirtilenlerin dışında hac esnasında işlenen [38] ve oruçlu tarafından Ramazan ayında işlenen yasak fiiller [39] için cinayet kelimesinin kullanımına da rastlanmaktadır.

Cerîme ve cinâyet kelimelerinin kullanımlarının incelenmesinde; şer'an yasak olan ve yapıldığında da cezası bulunan fiilin işlenmesi anlamı yönünden birleştikleri [40], cinâyet kavramının, zararlı olan ve sonuçta kötülük içeren yasak bir fiil olduğu; cerîmenin, (suçun), suçlunun kötü kazanım, aklen yanlış ve çirkin iş olarak elde ettiği şey [41] olduğu ve bu iki kavramın kötülük noktasında ortak bir anlamı ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Şer, (kötülük) kavramının ise, tabiata uygun düşmeyen şey [42], Allah'ın emri ve insanın selim fitratıyla bağdaşmayan kötü ve zararlı şey [43] olarak tariflerine rastlanmaktadır. Kötülük kavramı değerlendirildiğinde, ahlâk kurallarıyla, cerimenin (suçun) genel anlamı arasında uyuşma olmakla birlikte, özel anlamı tarif edilen cerime (suç) ile ahlâk kuralları arasında bazı yönlerden ayrımlar bulunmaktadır. Ahlâk kaidelerine göre kötülük, kendisine ceza takdir edilen kötülükten daha umumîdir. Bu kötülük, kanunun uygulamasında kendisi hakkında ceza takdir ettiği şerri (kötülüğü) ve yargının konu edinmediği kötülüğü kapsamaktadır. Ahlâk ilmi, insanın mümkün olan derecede mutluluğa ulaşması için onun davranışlarını düzenlemeyi gâye edinir. Bu, hukuk ilminin de amacı olmalıdır. Ancak bu iki ilim, konunun umumîyet ve husûsiyetleri haklarında farklılıklar gösterirler. Ahlâk, hayatın bütün hâllerinde ve bireyin başkalarıyla olan münasebetlerinde elini tutarak, ona doğru yolu gösterir. Ancak hukuk ilminin, fertlerin kişisel gidişatı hakkında sürekli otoritesinin olması câiz değildir. Hukuk ilmi, cezayı gerektiren bir davranış olmadıkça fertlerin şahsî hallerine doğrudan etkilemez [44]. Ayrıca ahlâk ve hukuk kurallarının ihlâlleri hâllerinde uygulanan müeyyidelerin mahiyetleri bakımından da ayrımlar bulunmaktadır. Bu ayrımlar olsa da, İslâm hukukunda ahlâkın yapılmasını güzel olarak kabul ettiğinin yapılmamasını veya ahlâkın kötü olarak gördüğünün yapılmasını emrettiği bir davranış bulunmamaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de, Peygamber (s.a.v.) hakkında, "Ve şüphesiz sen, büyük bir ahlâk üzerindesin." [45], "Şüphesiz ki Allah'ı ve âhiret gününü umanlar ve Allah'ı çok ananlar için Allah'ın Rasûlü'nde güzel bir örnek vardır." [46] buyrulmuştur. Bir hadiste ise, "Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" [47] olarak geçmektedir. Dolayısıyla güzel ahlâk da, İslâm hukukunda esas alınmış olup, bu şekilde insanın ve toplumun gelişimi de sağlam bir zemine oturmuş olmaktadır.

V. SONUÇ

Hukuk, toplumsal yapının oluşturulması ve korunması işlevlerini görürken, aynı zamanda insanın yapısal unsurlarını, onun dünyaya gelmesinden önceki devreden başlayarak ölümünden sonraki devreyi de alacak şekilde düzenlemektedir.

Tarihsel süreç içerisinde hukuk sistemleri arasında çeşitli benzerlikler bulunmakla birlikte, toplumda esas alınan değerlerdeki farklılaşmayla birlikte bu durumun, ceza hukuku sistemlerine de etki ettiği, Eski Yunan ve Roma hukuklarında da bunun yansımaları görülmekte olduğu; Türk ceza hukuku doktrininde ise, suçun tariflerinde yasallık ve suçun analitik ayrımı üzerinde durulduğu ve özellikle suçun manevî ögesi üzerinde farklı yaklaşımların ortaya konulduğu; İslâm ceza hukukunda ise, bir fiilin suç olup olmadığının belirlenmesinde şer'îlik özelliğinin olmasının arandığı ve bu esasa göre suçların belirlendiği, sosyal dengenin sağlanması ve kötülüğün engellenmesi için sadece cezanın değil; suçun işlenmesini baştan engelleyebilecek araçların da esas bir yer teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

- [1] Soyaslan, Doğan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 7. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, 89-90.
- [2] Akıncı, Şahin, *Roma Hukuku Dersleri*, Sayram Yayınları, 2. baskı, Konya, 2003, 565.
- [3] Türkoğlu, Halide Gökçe, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza*, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2. baskı, Ankara, 2017, 290.
- [4] Not: Roma hukukunda özel hukuk bakımından düzenlenmiş ve müeyyideye bağlanmış olan haksız fiiller, uis civile ve praetor hukuku tarafından tanınanlar olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Uis civile'nin öğelerini saptayıp, müeyyideye bağladığı dört haksız fiil bulunmaktadır. Bunlar: hırsızlık, gasp, haksız olarak mala verilen zarar ve şahsiyetin ihlâli, şahsa karşı işlenen suçlardır (iniuria'dır). (Türkoğlu, 280.)
- [5] Türkoğlu, 280-288.
- [6] Söğütü, Özlem, *Roma Özel Hukuku*, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic.A.Ş. Yayınları, Ankara, 2020, 139;
- [7] Soyaslan, Doğan, 45.
- [8] Arsal, Sadri Maksudi (v. 1957), *Umumî Hukuk Tarihi*, 3. baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1948, 388.
- [9] Dönmezer, Sulhi (v. 2004)/Erman, Sahir (v. 1996), *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Genel Kısım*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1985, I, 297.
- [10] Hakeri, Hakan, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 18. baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, 117.
- [11] Hakeri, 128.

- [12] Özbek, Veli Özer/ Doğan, Koray/ Bacaksız Pınar, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 13. baskı, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., Ankara, 2022, 207.
- [13] Özgenç, İzzet, *Türk Ceza Hukuk (Genel Hükümler)*, 10. baskı, Ankara, 2006, 154, 157-158.
- [14] İbn-i Manzur, Ebî Fadıl Cemaleddîn Muhammed (v. 1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâr'ul-Sadr, Beyrut, ty.
- [15] Kur'an-ı Kerîm, Mâide Sûresi, 8. Âyet.
- [16] Ebû Zehra, Muhammed (v. 1974), *El-Cerîmetü ve'l-Ukûbetü Fî Fıkhî'l-İslâmî*, El-Cerîme, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1998, 19.
- [17] Kur'an-ı Kerîm, Mutaffifîn Sûresi, 29. Âyet.
- [18] İbrâhîm, Muhammed Yusrî, *el Cinâyetu'l-Amdî li't-Tabîbî alâ A'dâi'l-Beşerîyyeti fî Fıkhî'l-İslâmî*, Dâru'l-Yusra, Mısır, 2009, 30.
- [19] Ebû Zehra, 20.
- [20] el-Mâverdı, Ali bin Muhammed b. Habib el-Bağdadî, (v. 458/1058), *Ahkâmî's-Sultaniyye*, Dar'ul-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1978, 219.
- [21] Ebû Zehra, 21.
- [22] Üdeh, Abdulkadir, (v. 1954), *et-Teşrîu'l-Cinaiyyi'l-İslâmî Mukârinan bi'l-Kânûni'l-Vad'i*, Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 2005, I, 53; Bkz. İbrâhîm, Muhammed Yusrî, 30.
- [23] Üdeh, I, 53.
- [24] İbn. Nüceym, Zeyneddîn b. İbrâhîm b. Muhammed (v. 1310), *el-Bahrur'r-Râik Şerhu Kenzu'd-Dekâik -Tekmiletu'l-Bahri'r-Râik-* (Tekmile (İlave): Muhammed b. Hüseyin b. Ali et-Tûrî el-Kâdirî), (Hâşiye: Minhatu'l-Hâlik Li'bni Âbidîn), Dâru'l-Kitâbu'l-İslâmî, ty. V, 2.
- [25] Kur'an-ı Kerîm, Talak Sûresi, 1. Âyet.
- [26] eş-Şirbînî, Şemsuddîn Muhammed b. Ahmedî'l-Hatîb, (v. 1570), *Muğni'l-Muhtâc ilê Ma'rifeti Meâni'l-Elfâzi'l-Menhâc*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994, V, 460.
- [27] Kur'an-ı Kerîm, Enbiya Sûresi, 107. Âyet-i Kerîme
- [28] el-Mâverdı, I, 325.
- [29] Ebû Zehra, 20.
- [30] İbn. Mâce, İbn. Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, (v. 887) *Sünenu İbn. Mâce*, (Mhk. Muhammed Fuâd Abdulbâgî), Dâru İhyâ'l-Kütübî'l-Arabiyye, ty, hadis no: 2669.
- [31] İbn. Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffagu'd-Dîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî (v.1223), *el-Muğni libni Kudâme*, Mektebetu'l-Kahire, ty. VIII, 259.
- [32] El-Mevsilî, Abdullah b. Muhmûd b. Mevdûd, Mecdu'd-Dîn Ebû'l-Fadl (v. 1284), (Ta'ligât (notlama): Mahmûd Ebû Degîga), *El-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, Matbaa'tu'l-Celî, Kahire, 1937, V, 23.
- [33] Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmuz b Ali (v. 1480), *Duraru'l-Hükkâm Şerhu Ğurari'l-Ahkâm*, Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, ty. II, 88.
- [34] İbrâhî, 41.
- [35] Bilmen, Ömer Nasuhi (v. 1971), *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, ty. III. 10; Türcan, Talip/Yerlikaya, Ünal, "Ceza Hukuku", (Ed.Talip Türcan), İslâm Hukuku El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, 305.
- [36] Avcı, Mustafa, *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*, Bilimevi Basın Yayım Ltd. Şti. Yay. İstanbul, 2004, 26-27.
- [37] Üdeh, I, 54.
- [38] İbn. Nüceym, III, 7.
- [39] Molla Hüsrev, I, 205.
- [40] İbrâhîm, 41.
- [41] Ebû Zehra, 21.
- [42] El-Cürcânî, Ali b. Muhammed b Ali (v. 1413), *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Ma'rife, 2007, 117.
- [43] Yavuz, Yusuf Şevki, "Şer", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2020, XXXVIII, 545.
- [44] Ebû Zehra, 23.
- [45] Kur'an-ı Kerîm, Kalem Sûresi, 4. Âyet-i Kerîme.
- [46] Kur'an-ı Kerîm, Ahzâb Sûresi, 21. Âyet
- [47] Mâlik, b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî (v. 795), (Tahkik: Beşşâr Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Halîl), *Muvatta*, Müessetü'r-Risâle, 1992, (*Hüsni'l-Hulk*, 686/3357.)